

PAPÍRSZELETEK

NÉMETH ISTVÁN

A *csont* főnevünkhöz természetes, magától értetődően párosul a *kemény* jelzőnk, mintha mindig együtt járnának, mint a nótabéli két jó barát. A főnév egymagában állva is valami hajlíthatatlan keménységet sugall, lehetne akár a keménység szinonimája is. Ehhez talán hozzájárul magának a szónak a hangzása is, igen, a hangzása: a három mássalhangzó közé szorított egyetlen lágy magánhangzó. Már kiejteni is csak úgy tudjuk, ha eleve megnyomjuk, ránehezedünk első betűjére. Kemény tehát, mint maga a csont. Csontkemény. Ilyen kemény a föld is, ha megfagy: csonttá fagyott, szoktuk mondogatni. A szerb *kost*-ból is ugyanezt a keménységet hallom kicsengeni.

S ha már a csontnál tartunk, érdemes felidézni néhány csonttal kapcsolatos mondásunkat. Ki ne hallott volna a kemény emberről, aki azért jár oly peckes-göggösen, mert *csont van a hasában*? Meg a nagyon soványról, akinek *zörögnek a csontjai*. A meghóttnak bizony a *csontjára hül a bőre*. A kisbabát váró anya *csontra hízik*, a szülő anya *csontot vet*, azaz gyereket szül. És ami még a szólások könyvében sincs benne, a *lerágott csont*, amikor egy témát unos-untalan ismételve (például az újságírók), viszont benne van a könyvben a *meztelen csonton veszedők*; azokra mondjuk, akik jelentéktelen dolgon kapnak hajba.

Kemény, mint a csont, hajtogatjuk sokszor, jóllehet nagyon is tisztában vagyunk vele, hogy nem minden csont kemény. Mert akadnak gumicsontú emberek is, sőt gerinctelen gerincesek, persze, mi nem tartozunk közéjük, a mi csontunk kőkemény, s gerincünk hajlíthatatlan.

Már réges-rég elfeledtek bennünket, a sírhalmunk rég egyenlővé vált a föld színével, fejfánk nyomtalanul lekorhadt róla, vagy ha gránitból faragott jel állt ott, az idő rég porrá málasztotta, de lábszárcsontunk, medencecsontunk, gerincünk csontgyűrűi, koponya csontunk, karcson-tunk, ujjpereceink kicsiny mütyürkéi, vállcsontunk, lapockacsontunk lenn a sír mélyén, ha ki nem forgatták onnan, még mindig dacol az idővel, valami csodára várva, talán a feltámadásra.

Amikor még ezek a csontok étellel, eleven velővel voltak telítettek, amikor még szorosan együvé tartoztak, amikor még izmosodó ín-szalag-jaink, duzzadó porcogóink, gömbölyödő izmaink kötötték egymáshoz csontjainkat, amikor még édesanyánk szeme fénye voltunk s túlradó szeretetével vett bennünket az ajkára, mondván: egyetlen életem, kicsi kincsem, gyémántvirágom, majd fokozva fokozhatatlan elragadtatását így borult fölénk: te rosszcsont, rögtön megráglak . . . és persze, hogy nem roppantott össze, nem rágott meg bennünket, csak a szívéhez ölelt . . . akkor még, bizony, ez régen volt, akkor még alig voltunk, de mégis szívünkig, csontig hatóan éreztük, hogy az ő szeretetében erősödnek a csontjaink.

Aztán, később, jó barátok jöttek, s megropogtatták csontjainkat. Megint később olyan is utunkba akadt, aki azzal fenyegetett meg bennünket, hogy összetöri a csontjainkat. Megvadult ebek vicсорították ránk csontfogukat. Öreg sírok között botorkálva kiforgatott csontokba botlottunk.

És most jut eszembe, hogy egyik szép, elfelejtett, tehát csonttá dermedt verskötetünk címe: Csontomiglan-csontodiglan. És vert hadunk csonthalmain hány-szor zengett győzelmi ének? Néha mintha még ma is hallanám. Néha? Egyre gyakrabban. Már-már naponta. Akárcsak öreg csontjaim csikorgását.

*

Időnként bekukkantok a Fórum könyvraktárába. Érdekel ugyanis, hogy fognak-e a könyveim. Fognak-e egyáltalán. Nem szeretek rak-tárra termelni. Múltkor telefonált egy végzetesen tájékozatlan olvasóm, s az iránt érdeklődött, hol lehetne megvásárolni a Parasztkirályságot? Sehol, válaszoltam, hiszen kevés híján ötven évvel ezelőtt jelent meg ama első remekművem, nagyon restelném magam, ha még mindig ott porosodna a könyvesboltok polcain. A legeslegújabb „porosodik” ott,

meg az azt megelőzőből néhány példány. A legeslegújabb az idén jelent meg, Pancsován mutatták be, elmondtam a Papírszeletekben, hogyan zajlott le az ünnepség. Mert, legalább számomra, ünnep volt az a délután. Meghívnak valahová, az Isten háta mögé, a szórványba egy író t még a könyvét is megvásárolják! Bizony, mivelénk az utóbbi időben ez eseményszámba megyen. Kiváltképp, ha a bemutatón még könyvet is vásárolnak. Mert másutt már úgyse nagyon vásárolnak könyveket. Errefelé nem is nagyon van olyan hely, ahol ezt le lehetne bonyolítani. A könyvkereskedések becsuktak vagy áttértek másféle portékák árusítására. Nem azért, mintha a könyvkereskedők elfordultak volna a nyomdaipar eme termékeitől, inkább az olvasók érdeklődése csökkent irántuk. Nemcsak nálunk, másutt is. Kinek van ideje olvasásra ebben a rohanó világban? Ha a rohanó ember meg szeretne tudni valamit a világról, bekapcsolja a tévét, s ugyanott „regényes” történeteket is láthat, éjfél előtt még verset is hallhat, ha maradt benne még némi vonzalom a „széphistóriák” iránt. Sőt a világhálón megtalálhatja akár a Háború és békét is. A nyomtatott könyv pedig ott szorong a raktárban. Mégcsak arra sincs nagy esélye, hogy kiszabaduljon onnan a könyvkereskedésbe. Miközben a kiadók „ontják” a könyveket, ha valaha, hát ezúttal csakugyan hősi, már-már önfeláldozó munkát végezve ezáltal. Arra alig marad idejük, hogy megszervezzék a könyveladást, „kiépítsék” a könyvkereskedelmi hálózatot, még akkor is, ha ez nem épp az ő szakterületük. (Nálunk talán egyetlen olyan könyvkereskedés, könyvesbolt sincs, ahol kapható lenne minden délvidéki magyar kiadvány, könyv, folyóirat, helyi jellegű újság stb.)

Az író mindezek ellenére dolgozik, csökönnyösen ír, mint a régi könyvmásoló, aki tudta ugyan, hogy a kódex, amin dolgozik, jó, ha két-három méltóság kezébe eljut, mégis tette a dolgát akkora hittel és buzgalommal, mint az Úr, amikor a világot teremtette.

Az író is meg van győződve arról, hogy a tollát koptatva vagy a számítógépét pötyögtetve világot teremt, ugyanakkor érzi és tudja, hogy az ő teremtett világa a kutyának sem kell. Ezért ő maga is egy kicsit kutyául érzi magát. Az utcán lecsapott fejjel, szégyenkezve jár, a könyvkereskedést, ami már nem az, nagy ívben elkerüli, mert a kirakatból nem az ő világot megváltó regénye vagy verseskötete köszön vissza rá, hanem egy csecsemőnek való aranyos plüssmaci.

Én, naiv lélek, néhanapján mégis betérek abba az üzletbe. Bevisz a kíváncsiság. Hátha ott találom azt, amit ott szeretnék látni. Vagy már nem találom ott, mert valaki megvásárolta.

Ha így van, megszorítom a lépteimet, sietek haza, hogy folytassam, mindennek ellenére mégiscsak folytassam ezt a haszontalan, hiábavaló munkát.

*

Elővettem egyszer egy „versikét” (megjelent 1973. X. 7-én a Magyar Szóban), amelyet egy pártértekezleten vettem papírra; az „értéke” nulla, és mégis van valami értéke, éspedig nem csupán az, hogy valame-lyest fényt derít egy akkori párttag „hozzállására” az értekezleten tárgyalt ügghöz, tehát egy pártügghöz, hanem hogy nagy általánosságban „rávilágít” ezeknek a pártértekezleteknek a tartalmára, milyenségére. Amelyeken sokszor bizony üres szalmacséplés folyt.

Íme a szóban forgó, a Meddő vitára címet viselő remeklés:

Cséplés; a szalma üres . . .
Csépelni – üresszalmát –
szalmaürescséplés.
Szalmacséplés: üres.
Ürescséplés, szalma –
üres szalmacséplés!

Ennek a jegyzetecskének persze nem az a célja, hogy lerántsa a leplet egy régi, vagy több régi pártértekezlet mondvacsinált komolyságáról s az sem, hogy egy régi párttag minősíthetetlen komolytalanságára világítson rá. Utóvégre üres szalmacséplés nem csak pártértekezleten folyt és folyik, bizonyára komoly tudományos értekezleteken is, de annyi bizonyos, hogy az ilyen halálosan unalmas, mondvacsinált ügyekkel foglalkozó értekezletek, tanácskozások, megbeszélések a lélek sorvasztásán és az unalom elmélyítésén túl sehova se vezetnek. Akadtak azonban feszült hangulatú, rendkívül izgalmas, embert próbáló pártértekezletek is. Olyanok, amelyeket a párttagok többsége nem leeresztett szemhéjjal, hanem nyújtott nyakkal ült végig. Egy ilyen alapszervezeti ülésen arról kellett dönteni, felemelt kézzel szavazni, kizárjuk-e azt a párttagot az alapszervezetünkéből, aki, bár óriási párttapasztalatokkal és

legendás forradalmi múlttal rendelkezett, ám most, dicsőségének csúcspontján mégis megbotlott, letért a vonalról, kegyvesztett lett. Alapszervezetünk nehéz döntés előtt állt, jöllehet mindenki eleve tisztában volt vele, hogy ki kell őt zárni, s ezt meg is fogjuk tenni. Csakhogy itt a terítéken lévő elvtársnak, aki mind ez ideig szűkebb és tágabb környezetünkben mindenható félistennek számított, olyan elvtársai, jó barátai ültek, akik jórészt neki, a kizárandó elvtársnak köszönhették „rangjukat”. Tudta itt mindenki, kik ezek, s most feszülten, gonosz kárörömmel figyeltük, hogyan szagatják a szájukat, hogyan tépdetik köntösüket, hogyan határolják el magukat a pártból való kizárásra érett elhajlótól. Bizony-bizony azon a pártértekezleten aligha születhetett volna meg az idézett „versike”, ellenben néhány jelenlévőben még inkább megerősödött a gyanú, hogy bizonyos helyzetekben milyen alávalóak, gyalázatosak, mocskosak, gyávák tudunk lenni. (Ezeket a szép emberi tulajdonságokat idők múltával leginkább a mindenkori rendszerre próbáljuk kenni. Mintha nem mi magunk, a mi hozzáállásunkkal, engedékenységgünkkel, közömbösségünkkel segítenénk létrehozni a mindenkori rendszereket . . .)

Visszatérve a szalmacséplésre: annyi idő elteltével – csaknem harminc éve már! – büszke vagyok az idézett versikémre. Míg lejegyeztem a réges-régi pártértekezleten, az idő alatt bizonyára nem a párttitkár szavára vagy a felszólalók, a „hozzászólók” szavára figyeltem, hanem arra a belső hangra, amely létrehozta azt a hatsorost. (Hét év után, Tito haldoklása idején íródott egy másik „versem” is, ami, hogy versformába öntetett, a tördelőszerkesztő „bűne”, viszont az már az én gyalázatom marad, hogy Titót, azt a szimpatikus zsarnokot azonosítottam magával a Szabadsággal. Erről, a „vers” diadalútjáról, másutt már szóltam . . .)

Hogy azonban az Idő, mégha végtelennek is tűnik, múlik, ez a *szalmacséplés* szavunkon is lemérhető; manapság ha valaki összehord hetet-havat – mint mi fönnebb –, ha csak járhatja a száját, de soha egy szalmaszálát nem tesz arrébb, ha csak karattyol fölöslegesen, arra ma már nem azt mondják, hogy üres szalmát csépel, hanem azt, hogy – mily találó kifejezésekre képes ez a mi édes anyanyelvünk! – fingot fűrészel! (Íme még néhány finggal kapcsolatos szólásunk, közmondásunk: friss, mint fíng a gatyában; ügyetlen ember még a fíngba is belebotlik; finggal nem lehet tojást festeni stb.)

Immár csak az a kérdés, hogy a fingfűrészelésről mikor születik olyan markáns költemény, mint amilyen az itt újra közzétett szalmacséplésről?

*

Hogy a világsajtóban hogyan tükröződik a jó ideje folyó, vagy inkább dúló, lángoló csecsen–orosz háború, nem tudom megítélni, sem én magam, sem a titkárságom nem kap erről időről időre naprakész kivonatot, jelentést, jóformán csak a hazai sajtóra támaszkodhatom ebben az ügyben, csakúgy a kurdok és a katalánok küzdelmével kapcsolatban, meg a kínosan elhúzódó izraeli–palesztin konfliktusról is. Hirtelenében föl se tudnám sorolni, hány háborús tűzfészek veszélyezteteti pillanatnyilag a stabil világképét, annak ellenére, hogy ezekről naponta beszámol a hazai sajtó is.

Legutóbb az említett sajtóban olvastam, hogy Csecsenföldön ez ideig tizenegyezer orosz katona esett el, bizony ez békeidőben iszonyatosan sok, hát még ha megtudnánk az objektív tájékoztatási eszközök révén, hány harcos, csecsen szakadár, felkelő halt meg a másik oldalon és a két frontvonal között, a közbülső területen, a fegyvertelen civilek között, akiknek amazok a fejük fölött lövöldöznek, s akiknek olykor mégis a szívükbe talál a gyilkos golyó.

Hogy a másik, azaz a csecsen oldalról ritkán kapunk hírt a világ- és a hazai sajtóból, érthető és logikus. A csecsen harcosok terroristák, a legjobb esetben is lázadók, akik semmiképpen se tudnak, de nem is akarnak beleilleszkedni ebbe a globalizálódó, terrorizmusellenes harcra készen álló világba, végzetesen le- és el vannak ettől maradva s éppen ebből a maradiságukból származik az eléggé el nem ítéhető függetlenségre való törekvésük, akkor, amikor már nem a népek és országok függetlensége a főcél, hanem az ózonlukak betömése és a gátak megerősítése. Ilyen és hasonló globális tervek megvalósítása közepette, valószínűleg a világsajtó nyomására – mert tagadhatatlan, hogy a világsajtó óriási nyomást gyakorol a világra, a világ közvéleményének kialakítására –, tehát a világsajtó tüsténkedése folytán a hazai is hajlik arra, hogy terroristák kizárólag a másik oldalon keresendők, esetünkben a csecsenek oldalán, akiket alattomos cselekedeteik miatt nem lehet, de nem is szabad emberszámba venni, így akárhányan vesztek is oda az orosz–csecsen háborúban, a lelkük rajta, mért nem törődtek bele abba,

hogy sorsukról ne ők maguk döntsenek, hanem orosz testvéreik és jó szomszédaik.

Miközben a világ, a világsajtó nyomására tudomásul veszi a tényálladékot, miszerint . . . de minek is folytatnám, amikor úgyis sejti mindenki, úgy a világsajtó, mint a hazai, hogy az elesett csecseneknek is feltehetően volt vagy van édesanyjuk, talán árvák is maradtak utánuk, de mindezeket a nyilvánvaló tényeket a média tapintatosan elhallgatja, valamint az ózonlukak táguló tendenciáiról is csak visszafogottan cikkezik, ahogyan azt a sajtómágnások egyéb világmaffiózókkal együtt elvárják tőlük. Ezért nincsenek a másik oldalnak áldozatai, ezért nem látható a mindent elárasztó szenny és kéményfüst, ezért tartunk ott, azon a ponton, ahonnan minden út a szakadékba vezet.

*

Megfigyelésem szerint talán még sohasem hálálkodtak annyit a jó istennek, mint mostanában. Nem az úgynevezett egyszerű, magukat hívóknak tartó emberek, akik valamikor régen megtanulták, miszerint Isten nevét hiába ne vegyed, ennek ellenére adott esetben úgy szidalmazták az Urat, mint a legutolsó kapcabetyár és régimódi törzsőrmester, hanem az úgynevezett szellemi foglalkozásúak, élsportolók, olimpiai bajnokok, médiasztárok, akik az elmúlt ötven év alatt ki nem ejtették volna a szájukon a Teremtő nevét, de nem azért nem, mert valamikor ezt így tanulták a katekizmusból, mármint azt, hogy az Ő nevét hiába ne vedd, hanem az elmúlt évtizedekben akkor se ejtették ki a szájukon ezt a szent nevet, amikor hálásnak kellett volna lenniük Hozzá, és pedig egyszerűen azért nem, mert Isten nevét nem volt ildomos emlegetni sem negatív, sem pozitív értelemben, kiváltképpen az utóbbi értelemben nem, hiszen Isten, mint olyan, nem létezett, csak a Dialektikus Materializmus létezett, s ennek legfőbb apostolai, akiknek a nevét viszont csak áhítattal, elragadtatással illett kiejteni. Ma viszont mindenki hál' istenezik. A volt párttitkár éppúgy, mint a volt Lenin Intézet volt igazgatója, mindenki, aki a nyilvánosság előtt egy mondat erejéig szóhoz jut, mindenki, aki nem túl régen még Kádár elvtársozott, s neki volt hálás még azért is, hogy reá ragyog a jó isten napja. Hál' istennek, mondja a volt ateista festőművész, hogy megérhettem ezt a gyönyörű pillanatot, hál' istennek, szajkózza a hegymászó, hogy feljutottam a csúcusra, hál' istennek, ragyog az öreg színész petyhüdt arca, hogy még

mindig itt állhatok önök előtt ezeken a világot jelentő deszkákon . . . Egyszerre mindenért Istennek lettünk hálásak. Vagy csak egy „divatos” nyelvi fordulatról volna szó? Annál rosszabb. Isten nevét, ha igazán tiszteled Őt, csak magadban suttoghatod el, hogy Rajta kívül senki illetéktelen meg ne hallja. Különösen ne a fecsegő felszín.

*

Bújom a véletlenül kezembe kerülő, felbukkanó Kalangya-számokat. Kétéves voltam, amikor megszületett, tizennégy, amikor megszűnt. Szenteleky Kornél indította, szerkesztői között, többek mellett ott volt Szirmai Károly, Herceg János. Mindegyiküknek nagy tisztelője vagyok. Tizennégy éves koromban a Kalangyáról semmit se tudtam, a létezéséről se hallottam, jóllehet járt már jóval előbb is a kezemben folyóirat, például a Híd. Bizonyára nem ennek a hatására kacérkodtam már tizennégy évesen a gondolattal, hogy jó lenne valamit írni, ha nem mást, legalább naplót, ahogyan azt egy akkorjában nálunk rekedt magyarországi fiú csinálta (lásd az Inkvizitor című örökbecsű novellámat).

Most ünnepli a délvidéki magyar irodalom (amely semmiképpen sem iparkodik véglegesen délvidékievé válni) a Kalangya születésének, indulásának hetvenedik évfordulóját. Az itteni magyar irodalmi köztudatban mindmáig jelen van ez a folyóirat és nagyon jó és helyes, hogy jelen van, tulajdonképpen megindításával tették meg elődeink az első határozottabb lépést a felé, hogy folyamatosan kalangyába, kévébe kössék a kor itteni alkotóinak termését. Tűnődésemmel dehogy is kívánok ünneprontó lenni, amikor azt mondom, hogy szerintem talán szerencsésebb lett volna a folyóiratnak a KÉVE nevet adni, mint a Kalangyát. A kalangya lehet hogy varázslatosabbnak, talányosabbnak, mindenképpen „irodalmiasabbnak” tűnik, mint a kissé hétköznapi hangzású kéve, de nem vagyok benne egészen biztos, hogy annak idején minden délvidéki magyar olvasó, aki megvette az első számot, tisztában lett volna az új folyóirat nevének az értelmével, jelentésével. Egyszerűen azért, mert mifelénk a kévét senki se hívta kalangyának. Veszem a bátorságot, hogy megkérdezzem: errefelé, ahol évenként annyi kévét bekötöttek, használta-e valaki is a kalangya szót? Ami ugyan nagyon szép hangzású magyar szó, de a mi déli fülünknek még ma is kissé szokatlan.

Az „ügyet” azért vetem föl és papírszeletre, mert még abban is, hogy a szóban forgó folyóirat neve KALANGYA, nem pedig (mondjuk)

KÉVE lett, helykeresésünk, magunkra találásunk, önazonosságunk zavarát sejtem. Magyarán azt, hogy mi, délvidéki, lentiségi, alvidéki magyarok nem találtunk vissza eredeti nevünkhöz, vagy valamiért nem vállaltuk azt. Így ma se tudjuk, hogy mik is vagyunk, s reggelre kelve mikké leszünk. Nem csak az utcáink, tereink, szülőhelyünk nevét változtatta meg az a gyakran vihart kavarázó történelmi széljárás, amelynek kárvallottjai vagyunk, hanem bizony az észjárásunkat is, melynek következtében papábbak lettünk a papánál, jugoszlávabbak a jugoszlávoknál.

Folyóiratunk nevét bizonyára, sőt bizonyíthatóan nem ez a tudatzavar szülte, és mégis, mintha legalább a nevében, hordozna magában ebből valamit. Persze ez csak egy rögeszmés, kelekótya tollforgató véleménye. Maga a folyóirat egy kísérlet, egy hősi erőfeszítés volt annak érdekében, hogy itt megmaradjunk. Úgy magyarnak, hogy megkérdőjelezhetetlen jelenlétünkkel másokat ne sértsünk. Még akkor se, ha mások minket gyakran megalázó helyzetbe hoztak. Negyvenhárom végén, a Kalangya 12. évfolyamának decemberi számában, amikor az akkori szerkesztője, Herceg János számadást készít a folyóirat „második életének két esztendejéről”, tehát a valószínűleg igen érzékeny és nehéz két, háborús évfolyamról, egy helyütt ezt írja: „Nincsen a Kalangyának két évfolyamában egyetlen mondat, amely bármely velünk élő népre sértő lehetne.”

Persze, mondhatná valaki, a Kalangya irodalmi és művészeti folyóirat volt, nem egy propagandisztikus, politikai napilap. Persze hogy irodalmi és művészeti folyóirat volt. És persze, hogy az illett hozzá, az volt méltó hozzá, amit a szerkesztője az idézett mondatban leírt. De ez a mondat beragyogta alkalmasint nem csupán a folyóirat említett két évfolyamát, hanem visszamenőleg is minden számát. Kár, hogy ezek a folyóiratszámok manapság szinte már hozzáférhetetlenek. Lassan egykori olvasóik is elfogynak. Nevének említésére csak a ritka bennfentesek szeme csillan fel: KALANGYA! A fiatalok immár a nevét is elértik. Összeröhögve kérdik egymástól: kinek a KALANDJA?

Ennek hallatán megszégyenülve abba is hagyjuk ebbéli kalandozásunkat.